

BİBLİYOGRAFYA :

Enverî, *Dîvân* (nşr. M. Taki Müderris-i Razavî), Tahran 1364, s. 474; Hâkânî-i Şîrvânî, *Dîvân* (nşr. Ziyâeddîn-i Seccâdî), Tahran, ts., s. 9, 239, 247, 311; Ferîdüddin Attâr, *Manlûku't-ّayr* (nşr. M. Rîzâ Şeffî Kedkenî), Tahran 1383, beyit 302, 304, 306, 332, 370, 1509; Mevlâna, *Mesnevi* (nşr. R. A. Nicholson), [baskı yeri ve tarihi yok] I, beyit 2113-2119, 2154-2160; III, beyit 1017; Sa'dî-i Şîrâzî, *Külliyyât-i Sa'dî* (nşr. M. Ali Fürûgi), Tahran 1367, s. 702; Seyyid Ziyâeddîn-i Dehşîri, *Na'ît-i Hażret-i Resûl-i Ekrem der Si'r-i Fârsî*, [baskı yeri yok], 1348; Münzîvî, *Fihrist*, VI, tür.yer.; Storey, *Persian Literature*, I/1, s. 172-207; Zebihullâh-i Safâ, *Hamâse-serâyî der İrân*, Tahran 1363, tür.yer.; Mansûr Restgâr-i Fesâî, *Envâ'î-Şî'r-i Fârsî*, Şîraz 1373, s. 428-476; Sîrûs-i Şemîsâ, *Farheng-i Telmîhât*, Tahran 1378, s. 106-107, 232, 344, 364, 433, 465, 507, 514, 516-517, 520-536, 547; Ahmed Ahmedi-yi Bîrcendî, *Medâyiğ-i Muhammedi der Si'r-i Fârsî*, Meşhed 1379; Berzger Vehhâbî, "Muhammed", *Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî der Âsyâ-yi Merkezî* (nşr. Hasan Enûş), Tahran 1375/1995, s. 776-780; M. Ca'fer-i Mahcûb, *Sebk-i Horaşânî der Si'r-i Fârsî*, Tahran, ts., s. 425-430, 602-603, 617, 651-653; Mehveş Saâfî, "Sîre ve Sîrenivisi", DMT, IX, 480-483.

MEHMET KANAR

D) Türk Edebiyatı. Hz. Peygamber'-le ilgili çeşitli bilgiler, Türkler'in müslüman olmasından itibaren ortaya koydukları edebiyat eserlerinde büyük bir zenginlikle yer almıştır. Bunda Kur'an'ın, hadislerin ve peygamber kissalarının başından beri Türk edebiyatının muhtevasını belirleyen kaynakları arasında bulunmasının yanında Türkler'in Müslümanlığı sahibiyle benimsimelerinin de pay vardır. Ayrıca millî unsurlarla örtüşen İslâm kültürünün Türk kültürü ve yaşayışı üz-

erindeki kuvvetli etkisiyle bu iki kültürün zamanla birbirinden ayırt edilemeyecek şekilde kaynaşması da rol oynamıştır. Bu kaynaşmanın kökleri Satuk Buğra Han destanına (*Satuk Buğra Han Tezkiresi*) kadar inmektedir. Destan, Hz. Peygamber'in mi'râcda Satuk Buğra Han'ın rûhuyla karşılaşış dünyaya dönmesinin ardından, üç asır sonra gelecek ve Müslümanlığı Orta Asya'da yayacak olan bu yûgide dua edişinin tasviriyile başlar ve sahâbilerin bu zati görmek istemeleri üzerine Satuk Buğra Han'ın kırk atılısıyla huzurda görünmesinin anlatılmasıyla gelmişir. Böylece Resûlullah'ın mi'raci sözlü edebiyatın en eski ürünlerinden birine girmiş olmaktadır. Bu ve benzeri efsaneler daha sonra "seçkin ümmet: Türkler" kavramının teşekkülünü etkilemiştir.

Türk edebiyatının kitap halindeki en eski eserlerinden olan *Kutadgu Bılıq*'de bir na't-i peygamberî yer almış, *Atebetü'l-hakâyık*'ta ise kırk hadis türünü temellendirecek surette hadis tercümeleri edebiyata girmiştir. Bu ilk dönemdeki diğer bir eser, Ahmed Yesevi'nin Hz. Peygamber'e dair unsurların zenginliğiyle dikkat çeken *Divân-i Hikmet*'ıdır. Ahmed Yesevi, hikmetleriyle geniş halk kitâlelerini etkileyerek Türk toplumunda peygamber sevgisinin temellerini atmıştır. Yesevi'nin Anadolu'daki takipçisi Yûnus Emre, Resûl-i Ekrem'le ilgili değerleri, oluşum halinde bulunan Anadolu Türk şîrine aktarmakla kalmamış, daha da geliştip zenginleştirerek Türk tasavvuf edebiyatına ciddi biçimde tesir etmiştir. Onun, "Cânîm kurban olsun senin yoluna / Adı güzel kendi güzel Muhammed" matla'lı şîri, Türk dilinin en lirik ifadeleriyle peygamber sevgisini ortaya koyan manzûmelerinden biridir. Yine Anadolu Türk edebiyatının ilk temsilcilerinden Şeyyad Hamza'nın, "Senin aşkın kamu derde devâdır yâ Resûlellah / Senin katında hâcetler revâdîr yâ Resûlellah" beytiyle başlayan na't mevlid törenlerinde de okunan diğer örneklerdir.

Osmalî coğrafyasında Türk-İslâm edebiyatı adı altında Hz. Peygamber ağırlıklı bir edebiyat ortaya konulmuştur. Kur'an'da Resûl-i Ekrem'e dair âyetlerin ikâtitas ve telmîh yoluyla intikal ettiği edebî eserlerde Resûlullah'ın isim ve sıfatları, fizîkî, ruhî ve ahlâkî vasıfları, aile hayatı, mûcizeleri vb. konularda verilen bilgiler Türk edebiyatının bu hususta ne kadar zengin olduğunu göstermektedir. Na'tlarda yer alan Resûl-i Ekrem'le ilgili âyetlerin sayısı bir tesbite göre yetmiş beş ise

de (Yeniterzi, s. 140-142) diğer edebî metinler göz önüne alındığında bu sayının birkaç misli artacağı muhakkaktır. Hadisler de edebî metinlere girerek değişik mazmun ve remizlerde kullanılmıştır. Bunların na'tlarda en çok kullanılanlarının yirmi beş civarında olduğu belirtilmektedir; ancak (a.g.e., s. 143-161) öbür türlerde ait metinlerde yer alan hadislerin sayısı çok daha fazladır. Hz. Peygamber etrafında gelişmiş edebiyat türleri yanında kısas-ı enbiyâlarda kendisi hakkında yazılmış geniş bölümler bulunmaktadır. Resûl-i Ekrem'le ilgili kaside ve gazeller de zengin bir alan teşkil eder. Ayrıca Hz. Peygamber'in ayak bastığı yerler hakkında Ahmed Fakih'in *Kitâbü Evsâfi mesâcidî-ş-şerîfe*'sinden itibaren geniş bir literatür oluşmuştur.

Resûlullah'a dair edebî eserlerle çeşitli şiirler kaleme alınmıştır. Bunların arasında tevhid, münâcât, ramazânîyye, bayramîye (iydiyye), mersiye, maktel, muharremîye, menâkıbnâme, velâyetnâme, menâsik-i hac, deve, güvercin, geyik hikâyeleri, pendnâme, nasihatnâme, fütûvvetnâme, tâcnâme, devriye ve nutuklar sayılabilir. Ahmed Bîcan'ın *Envârû'l-âşîkin*'in ikinci kısmında olduğu gibi dîn-tasavvuf eserlerin bazı bölmelerinde Hz. Peygamber'e dair konulara yer verilmiştir. Ayrıca din dışı kitaplarda aşk, âşık-mâşuk ilişkisi gibi hususlar işlenirken sevgilinin güzelliğine ait vasıfların pek çoğu ideal ölçülerini itibarıyle Resûlullah'ın şahsında toplantılarından onunla beraber ele alınarak teşbih, tevriye, tenâsüp gibi edebî sanatlar içinde değişik mazmunlarla anlatılmıştır. Eski Türk edebiyatında Hz. Peygamber'le ilgili çeşitli olaylar, mekânlar, Ehî-i beyt'i ve ashabı birer remiz ve mazmun halinde beytlere girmiştir. Resûl-i Ekrem'in özel isimleri yanında gül, bülbül, âyîne, servi, nihâl, şems, kamer, mâh, çerağ, nur, kimya, muallim, imam, fahr-i kâinat, ekmel-i âdem, şeffî-i ümmet, sultân-ı kevneyن gibi kelime ve terkîpler de remiz veya mazmun şeklinde kullanılmıştır. Çeşitli şairlerin divanları üzerinde yapılmış incelemelerde yer alan zengin malzeme bu konuda bir fikir vermektedir (Tarlan, s. 292-293; Çavuşoğlu, s. 37-38; Tolasa, s. 30-32; Sefercioğlu, s. 28-29).

Gül Hz. Peygamber'i ifade etmekte en çok rağbet edilen çiçek olmuştur. Resûl-i Ekrem'in yüzü, yüzünün ve teninin rengi, kokusu, peygamberler arasındaki yeri ve değerinin gonca, gül-i ra'nâ, gül-cemâl, gül-gûn, gül-i hoş-bûy, gül-i gül-zâr-i nû-

Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin celi sülüs hatla yazdığı Hz. Muhammed'i öven bir levhası (Emin Barın koleksiyonu)

Mustafa Râkim Efendi'nin celi sülüs hatla yazdığı Hz. Muhammed'i öven bir beyit (TSMK, Güzel Yazarlar, nr. 1319)

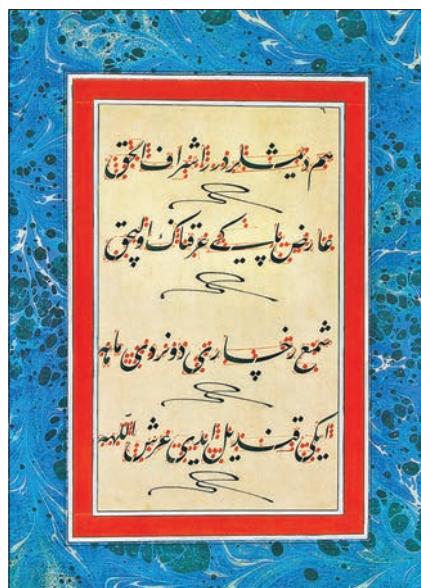
büvvet gibi tabirlerle ifade edilmiştir. Fu-zûlî'nin "Gül" redifli kasidesi bu anlayışın en güzelörneğidir. Dinî-tasavvufî eserlerde ele alınan aşk, aşk-ı Muhammedî, akl-ı evvel, nûr-ı evvel, nûr-ı Muhammedî, hakîkat-i Muhammediyye, sîrr-ı Muhammedî, cevher-i Muhammedî, taayyün-i evvel, velâyet-i mutlaka, lehv-i mahfûz, rûh-ı a'zam vb. kavramlar pek çokörnekte yer almıştır (bk. HAKÎKAT-ı MUHAMME-DİYYE).

Türk edebiyatında Hz. Peygamber'le doğrudan ilgili belli başlı türler şunlardır: 1. Na't. Özellikle kaside tarzında yazılmış ve divanlarda tevhid ve münâcâttan sonra gelen şiirler olup hemen her şair çok defa birden fazla na't kaleme almıştır. Sînan Paşa'nın *Tazarru'nâme*'sindeki gibi bazı mensur örneklerin dışında dinî ve tasavvufî olmak üzere iki grupta toplanabilecek bu manzumeler Türk edebiyatında bir kişi hakkında yazılmış en zengin türü teşkil eder (bk. NA'T). 2. Siyer. Resûl-i Ekrem'in hayatını kronolojik olarak anlatan manzum veya mensur eserlerdir. Türkçe'deki en eski örnekleri daha çok tercümeye dayanan bu teliflerin ilki, Darîr'in 790'da (1388) Ebû'l-Hasan el-Bekrî el-Kasâsi'nin kitabından hareketle yazdığı *Sîretü'n-nebî*dir. Türkçe siyer ve mevlid literatürü üzerinde derin izler bırakan bu eserden sonra birçok telif-tercüme kitabı kaleme alınmıştır. Niyâzî, Lâmiî Çelebi, Bâkî, Karaçelebzâde Abdülaziz, Abdülbâki Ârif Efendi, Veysî, Nâbî, Nevîzâde Atâî, Altıparmak Mehmed Efendi ve Eyüp Sabri Paşa bu hususta en tanınmış kişilerdir. Peygamber sevgisini ön planda tutmaları, manzum olmaları ve değişik meclislerde okunmaları dolayısıyla mevlidlere yakın özellikler gösteren manzum siyerler "siyer mevlid" adıyla tanınmış-

tır; Hâfi'nin *Zâdü'l-meâd*'ı ile Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediyye*'sini bu gruba dahil etmek mümkündür. 3. Mevlid. Süleyman Çelebi'nin 812'de (1409) kaleme aldığı *Vesîletü'n-necât*'tan itibaren yazılın mevlidler Türk edebiyatının Hz. Peygamber'le ilgili en zengin türlerinden birini oluşturur. Resûl-i Ekrem'in doğumu, mîracı ve bazı ahlâkî özelliklerinin anlatıldığı bu manzumelerin bir kısmı bestelenmiş olup dinî toplantırlarda okunmaktadır (bk. MEVLİD). 4. Mu'cîzâtü'n-nebî. Hz. Muhammed'in doğumundan itibaren müşahede edilen olağanüstü hallerle mûcizelerinin anlatıldığı manzum veya mensur eserlerdir. Edirneli Abdurrahman Ubeydî'nin *Evsâf* ve *Mu'cîzât-ı Nebî*'si bu türün en tanınmışörneğidir (İstanbul 1313). Bostânzâde ve Taşlıcalı Yahyâ'nın *Gül-i Sad-berk* adlı eserlerinde 100 mûcize ele alınmaktadır. Buların manzumları lîrik, mûcizeleri kelâm noktasından ele alan mensurları ise didaktik ağırlıktadır. 5. Esmâ'u'n-nebî. Hz. Peygamber'in Kur'an'da, diğer mukaddes Kitaplarda ve hadislerde geçen isimlerinin yanında ashabının onun için kullandığı, dinî ve edebî eserlerde onu vasfetmek için zikredilmiş isim ve sıfatlarından derlenmiş, doksan dokuzdan 2000'e kadar varan isimlerini açıklayan manzumelerle konuya hadis veya kelâm açısından inceleyen mensur eserlerdir. Abdullah Salâhî Uşşâkî'nin, "Gül-i Sad-berg-i Evrâd Berâ-î Tuhfe-i Ubbâd" adıyla bir bölümünü esmâ-i nebîye ayırdığı eseri türün tanınmışörneğidir (DTCF Ktp., Muzaffer Ozak, nr. II/7, vr. 87^a-95^a). Hasib Efendi'nin *Delâ'il-hayrat*'tan faydalananak yazdığı *Dürretü'l-esmâ* (Nuruosmaniye Ktp., nr. 4953, vr. 86-121) 1000 beyit kadardır. Ayrıca muammaların bir kısmı da Hz. Peygamber'in isimleri üzerine düzenlenmiştir. Abdülmü'min Efendi'nin *Muammeyât fî esmâ'i'n-nebî aleysi's-selâm* adlı eseri (Nuruosmaniye Ktp., nr. 4254) buna örnek gösterilebilir. Hâfiż İbrâhim buna *Şerhu esmâ'i'n-nebî* adıyla bir şerh yazmıştır (Millî Ktp., nr. A 4714/2, müellif hattı). 6. Evsâfi'u'n-nebî. Resûl-i Ekrem'in çeşitli özelliklerini anlatan bu kitaplara, Afîfûddin Saîd b. Muhammed b. Mes'ûd el-Kâzerûni'nin *el-Müntekâb fî evsâfi'u'n-nebiyyi'l-Muştâfâ*'sı gibi (Süleymaniye Ktp., Haci Beşir Ağa, nr. 174) Arapça eserler kaynaklık etmiştir. Ebû Ahmed Ubeydullah b. Abdulla b. Tâhir el-Huzâî'ye nisbet edilen *Risâle fî evsâfi'u'n-nebî* ve *mu'cîzâtihî* adlı manzum eserde görüldüğü gibi (Süleymaniye Ktp., İbrâhim Efendi, nr.

209) bunların bazıları mu'cîzât-ı nebîlerle birlikte ele alınmıştır. 7. Şemâîl. Hz. Peygamber'in maddî ve mânevî özelliklerini anlatan Arapça rivayetlerin toplandığı Tirmîzî'nin eş-Şemâîlü'n-nebeviyye ve *l-ħasâ'isü'l-Muştâfâviyye*'sının tercümesiyle şerhine dayanan ve daha çok mensur olarak kaleme alınan bu türün Türk edebiyatında bilinen en eski örneği Hoca Sâdeddin Efendi'ye nisbet edilen *Risâle-tü's-şemâîliyye*'dir. Tirmîzî'nin eseri, Hasan Hüsâmeddin Nakşibendî tarafından *Hazret-i Muhammed'in Şemâîl-i Şerîfesi* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir (İstanbul 1974). 8. Hilye. Başlangıçta şemâîllerin içinde bir bölüm iken sonraları Resûl-i Ekrem'in sadece fizîkî özelliklerini aktaran rivayetlerin daha çok manzum olarak yapılmış tercümesidir. Bu eserler, ilk defa XVI. yüzyılda Hâkânî Mehmed Bey tarafından ortaya konulduktan sonra müstâkil bir tür olarak gelişmiştir. 9. Mî'râciyye. Mîracın çoğunlukla kaside ve mesnevi şeklindeki metinlerde ele alındığı bu zengin tür, XV. yüzyıldan itibaren mî'râc kandillerinde okunmak üzere yazılp bestelenmiş örneklerle daha da zenginleşmiştir (bk. MÎ'RÂCİYYE). 10. Regâbiyye. Regâib kandili dolayısıyla kaleme alınan kaside ve mesnevilere dir. Recep ayının ilk cuma gecesinin Hz. Muhammed'in ana rahmine düşüğü gece olduğuna inanıldığı için bu şiirler Hz. Peygamber, annesi

Aziz Efendi'nin ta'lîk hatla yazdığı hilye-i Hâkânî murakkâından bir kita (Ekrem Hakkı Ayverdi hat koleksiyonu)

Âmine ve babası Abdullah'la ilgiliyse de daha çok Resûlullah'ın faziletleri, yetim ve öksüz oluşu gibi konular ele alınmıştır. Türk edebiyatında az rastlanan bu türün ilk örneği Salâhî Efendi'nin kaleme aldığı, La'lîzâde tarafından bestelenmiş, *Matlau'l-fecr* adıyla da anılan 213 beyitlik *Risâle-i Regâbiyye*'sidir (Millet Ktp., Manzum, nr. 1395). **11. Gazavatnâme.** Ünlü kumandanlarla efsanevi kahramanların savaşlarını anlatan eserlerin genel adı olmakla birlikte Hz. Peygamber'in gazvelerinin anlatıldığı manzum veya mensur eserler de bu ismi taşımaktadır. Türk edebiyatında bilinen ilk örnek Dursun Fakih'e nisbet edilen 640 beyitlik *Gazavatnâme* adlı mesnevîdir (*Dâ*, X, 7-8). Ahmed Refik'in (Altınay) *Gazavât-ı Celile-i Peygamberî*'si de (İstanbul 1324) tanınmış bir örnekтир. Bunların bir kısmı, Dursun Fakih'in telif ettiği *Gazavatnâme*'nin diğerlerinden biraz farklı bir nüshasında (İÜ Ktp., TY, nr. 311) olduğu gibi *Gazavât-ı Kissa-i Mukaffa'* şeklinde gazânın adıyla anılır. **12. Hicretnâme.** Hz. Peygamber'in hicretine dair mesnevilerle diğer şîrlерden oluşur. Bu alanda bilinen en eski mesnevî Nahîfi'nin 788 beyitlik hicretnâmesidir. Konu siyer, mevlid ve mi'râciyye gibi eserlerin içinde de ele alınmıştır. Tasavvufî kitaplarda Resûlullah ile Hz. Ebû Bekir'in yol arkadaşılığı ele alınıp maddî hicrete mânevî hicret eklerek yeni bir tasavvufî kavram ortaya konulmuştur. Bu konuda Nesîmî, Bursali İsmâîl Hakkı, Erzurumlu İbrâhim Hakkı, Leskofçalı Galib gibi şairlerin eserlerinde pek çok örnek vardır (geniş bilgi için bk. Çelebioğlu, *MÜTAD*, sy. 2 [1987], s. 53-87). **13. Şefaatnâme.** Resûl-i Ekrem'in şefaatini talep etmek için yazılan manzumelerdir. XIV. yüzyıl şairlerinden Ömeroğlu'na ait 125 beyitlik *Şefaatnâme* (TSMK, Yeni Yazmalar, nr. 520/2, vr. 30-34) bilinen tek müstakil örnekтир. Ayrıca Hz. Peygamber'e dair manzum eserlerin çeşitli yerlerinde konuya temas edildiği görülür. Bazıları ilâhi ve tevâîh olarak bestelenen bu manzumelere Zekâh Dede'nin sützinak makamındaki, "Yâ Resûlellah şefâat eyle Allah aşkına" ve, "Yâ Habîbelâh meded eyle mürûvet kânîsin" misralarıyla başlayan ilâhileri örnek gösterilebilir. **14. Faziletnâme.** Resûl-i Ekrem'in faziletlerini ve diğer peygamberlerden üstün olmasını anlatan eserlerdir. Hadis literatüründe "hasâis" bahsinin "fezâîlü'n-nebî" koluna giren Türkçe eserler de bu adı taşımaktadır. Bu türe Kemalpaşazâde ile Âbirî'nin *Efdâliyyetü nebiyyinâ alâ sâiri'l-en-*

bîyâ başlıklı risâleleri (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 3698; Hacı Mahmud Efendi, nr. 4489) örnek verilebilir (ayrıca bk. HASÂİ-SÜ'n-NEBÎ). **15. Kırk Hadis.** Bu türün ilk örnekleri Arapça'dan tercüme yoluyla mensur olarak Fars edebiyatında ortaya çıkmış, daha sonra bunlar nazma çekilmişdir. İlk Türkçe örnek olan *Nehcü'l-ferrâdîs*'ten itibaren bu tarzda eser verilmesiraigbet bulunca Ali Şîr Nevâî den Fuzûlî, Nâbî ve Âlî Efendi'ye kadar birçok Türk şairi tarafından değişik konularda kırkar hadis derlenerek Türkçe'ye çevrilmiştir. Coğulukla kita şeklinde düzenlenen bu çeviriler zamanla bir mecmua çeşidi haline gelmiştir (bk. KIRK HADİS). Bazı müellifler 100 veya 101 hadis derlemeleri de yapmıştır. Bu konuda "gül-i sad-berk" denen eserler yanında Latîfî'nin *Sübhatü'l-uşâkî*' gibi farklı adlar taşıyan örnekler de yazılmıştır (nşr. Ahmet Sevgi, Konya 1993). Ayrıca 1000 yahut 1001 hadis çalışmaları da vardır. Bu türdeki eserlerin manzum olmasına Vecîhî Paşazâde Kemal'in *Bin Hadis'i* (İstanbul 1284), mensur olmasına ise Mehmed Ârif Bey'in *Bin Bir Hadis'i* (Kahire 1319) örnek gösterebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Divân-ı lugâti'l-Türk Tercümesi, I, 3-4; Yusuf Has Hâcîb, *Kutadgu Bilîg I: Metin* (nşr. Reşîd Rahmetî Arat), Ankara 1979, s. 20-22; Edîb Ahmed Yüknekkî, *Atebetü'l-hakâîk* (nşr. Reşîd Rahmetî Arat), İstanbul 1951, s. 42-43; Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediye* (nşr. Âmil Çelebioğlu), İstanbul 1996, II, 4-6; Ali Nihad Tarlan, *Şeyhî Divânî Tetkîk*, İstanbul 1964, tür.yer.; Mehmed Çavuşoğlu, *Necîâ Bey Divâni'nun Tâhlîli*, İstanbul 1971, s. 37-38; Nihad Sâmi Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Târihi*, İstanbul 1971, I, 236, 251-252; Harun Tolasa, *Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara 1973, s. 30-32; Âmil Çelebioğlu, "Türk Edebiyatında Manzum Dîni Eserler", *Şükûr Elçin Armağanı*, Ankara 1983, s. 158-161; a.mlf., *Türk Edebiyatında Mesnevî*, İstanbul 1999, s. 43-44, 80, 379; a.mlf., "Süleyman Nahîfi'nin Hicretü'n-Nebî Adlı Mesnevî", *MÜTAD*, sy. 2 (1987), s. 53-87; M. Nejat Sefercioğlu, *Nevî Divâni'nun Tâhlîli*, Ankara 1990, s. 28-29; Ömer Demirbağ, *Divân Şiirinde Hz. Muhammed* (yüksek lisans tezi, 1991), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi; a.mlf., "Hz. Peygamber'in Divan Şiirinde Yeri", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, III/3, Van 1992, s. 69-77; Bekir Oğuzbaşaran, *Tanzimatın Gününe Türk Şiirinde Hz. Muhammed* (yüksek lisans tezi, 1992), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi; Necla Pekolçay, *Mevlid*, Ankara 1993, s. 25-43; Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, Ankara 1993, s. 15-54, 140-203, ayrıca bk. tür.yer.; Mustafa Uzun, *Mehmed Feuzî Efendi ve Dîni Mesnevîleri*, İstanbul 1996, s. 34-36, 109-120; Vedat Ali Tok, *Türk Şiirinde Hz. Muhammed (S.A.V.)*, Kayseri 1997; Ali Yardım, "Şemâîl Nevînin Doğusu ve Tirmizi'nin Kitâ-

bü's-Şemâîl'i", *DÜİFD*, I (1983), s. 349; Mehmet Akkuş, *Abdullah Salâhaddin-i Uşşâki (Salâhî)nin Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1998, s. 149-154, 167-170; a.mlf., "Edebiyatımızda Regâbiyye ve Salâhî'nin Matla'u'l-Fecr'i", *AÇİFD*, XXXII (1992), s. 129-153; Selçuk Eraydin, "Hakîkat-i Muhammediye ve İlgili Beyitler", *Dîyanet Dergisi*, XXV/4, Ankara 1989, s. 131-143; "Muhammed", *TDEA*, VI, 416-419; Hasan Aksoy, "Dursun Fakih", *Dâ*, X, 7-8; İ. Çetin Derdiyok, "Gül-i Sad-berk", a.e., XIV, 226; Mehmet Demirci, "Hakîkat-i Muhammediye", a.e., XV, 179-180.

 MUSTAFA UZUN

E) Urdu Edebiyatı. Hint alt kitasında Gazneliler devrinde fetih hareketlerinin ardından oluşmaya başlayan Urdu dili daha teşekkür aşamasında İslâmî unsurları yoğun biçimde bünyesine almıştır. Özellikle mutasavvıfların İslâmîyet'i yapmak amacıyla halkın üzerinde etkisi bulunan şîri tebliğ faaliyetlerinde kullanımları Urdu edebiyatının ilk örneklerinden başlayarak dinî konuların yanında söz, davranış ve şâhsiyetiyle Hz. Muhammed'i bu edebiyatın ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir. Resûl-i Ekrem'in üstün vasıflarının övüldüğü na'tın Urdu edebiyatında da ağırlıklı bir yeri vardır. Allah'ın Kur'an'da adını yükselttiği, müminler için şefaat yetkisine sahip, dünya ve âhirette rehberliğine ihtiyaç duyulan bu büyük insana olan inanç, ürünlerini yeni vermeye başlayan Urdu edebiyatında na'tın diğer konulardan önce şîerde yermasına zemin hazırlamıştır.

Bazı araştırmacılar tarafından Urduca'nın ilk örneklerinden kabul edilen Gi-sûdirâz'ın (ö. 825/1422) kaleme aldığı şiir parçaları, Urdu şiirinde Hz. Peygamber'e sevgi ve bağlılığın bu dilin erken dönemlerinde başladığını göstermesi bakımından önemlidir. Yine Urduca'nın erken devir eserlerinden Fahreddin Nizâmî'nin *Qâdem Rao Padam Rao* adlı mesnevisinde hamdeleden sonra Hz. Muhammed'in övgüsüne yer verilmiştir (Efser Sîddîki Amrohâvî, II, 478). IX (XV) ve X. (XVI.) yüzyılarda Burhâneddin Kutb-i Âlem, Şeyh Sadreddin, Şâh Mîrâncî Şemsülmâeli, Şeyh Bahâeddin Bâcîn, Kebîr, Şâh Burhâneddin Cânîm, Hûb Muhammed Çîşî gibi mutasavvîf şairlerin de Resûl-i Ekrem'e muhabbetlerini dile getirdikleri na'tları bulunmaktadır.

Kutubşâhî Devleti'nin kurucusu Zillullah mahlaslı Sultan Kuli Kutubşâh ile haleflerinden olup Urdu edebiyatının ilk divan sahibi şairi kabul edilen Muhammed Kuli Kutubşâh Resûlullah'ın methine yer vermişlerdir. Muhammed Kutubşâh ga-